

HOMO NECANS, PER A UNA RELECTURA DE HOBBS EN L'ERA DIGITAL

POMPEU CASANOVAS
(IDT-UAB)

pompeu.casanovas@uab.cat

1/ Tractaré avui els temes hobbesians de la por i la mort i ho connectaré amb la societat del coneixement que s'està establint mitjançant les xarxes socials i els nous procediments d'indexació i classificació dels continguts d'Internet. L'objectiu de l'estat és justament la construcció de formes organitzatives per superar la violència, la guerra o la fractura social i articular el cos social. L'objectiu d'Internet (i de la seva semàntica, el *World Wide Web*, la xarxa) és estructurar la informació com a coneixement, i articular el desenrotllament de les seves formes culturals, econòmiques i institucionals. Al fons d'aquestes dues grans formes d'organització hi ha la intel·ligència social humana. Quina relació hi ha entre elles? Què és el que apropa entre si aquestes formes? Plantejaré aquí un retorn a les preguntes de Hobbes i, fent-ho així, un retorn a l'humanisme hobbesià i la seva concepció de les relacions humanes.

A mesura que Internet es desenvolupa, podem visualitzar més, és a dir, amb més proximitat, què significa matar, i coneixem més coses sobre les atrocitats comeses en el segle xx per aquesta màquina d'occir que som nosaltres. No em refereixo només als camps d'extermini del règim nacional-socialista ni a les massacres esdevingudes en els règims de

Pol-Pot, a Cambòdia, de Suharto, a Indonèsia, d'Iwane Matsui a Nanking (Xina, 1936-1937). També a les molt més desconegudes del continent africà, fruit dels conflictes interètnics i infraestatals. També a la sistemàtica construcció, i acceptació, de l'assassí com a peça professional del crim organitzat, del narcotràfic, de la violència que sura com l'*smog* de les megaciutats de més de quinze milions d'habitants a Llatinoamèrica i Àsia. La visió satisfeta del supervivent, de l'executor, és objecte de documentals d'èxit¹, i em sembla que un dels components centrals de la literatura de la segona generació d'autors xilens, colombians, mexicans i argentins és justament aquesta àcida beguda de la sang, la descripció de la violència contra els més febles, que es repeteix com un *mantra*, per exemple, en la secció dels crims de Santa Teresa en l'última novel·la de Bolaño². A penes maquilla els crims de Ciudad Juárez. Alimenta una literatura que la reflecteix sense pair-la. I els més joves assumeixen i certifiquen el fet³.

Haurem d'acabar acceptant que convivim amb la guerra d'extermini i els esquadrans de la mort com un fet estructural de la nostra civilització. En un món globalitzat, aquestes imatges de l'horror es produeixen i es reproduïxen sense parar. Aquesta és la novetat: la proximitat quotidiana, domèstica, d'una violència les imatges de la qual ens arriben *agregades* a partir de milers de fotografies i de microvídeos que, com a fragments del món que ens envolta, es pengen de la nostra retina de consumidors o processadors últims de realitat social.

1. Vegeu el recent *The Act of Killing*, de Joshua OPPENHEIMER i Christina CYNNE, on els vells executors es vanen i reproduïxen davant la càmera els crims comesos al genocidi d'Indonèsia de 1965.

2. Roberto BOLAÑO, *2666*, Barcelona: Anagrama, 2004.

3. Cf. el blog de l'escriptor colombià Daniel Ferreira, on explícitament assumeix la violència com una de les bigues fonamentals del blog. <http://unahogueraparaqueardagoya.blogspot.com.au/>

2/ El vídeo de l'apunyament que reproduïxo (Fig.1.) es troba fàcilment. Ha estat *retwittejat* diverses vegades, i ha rebut més de mil notes. Està situat entre un altre micropost de tres seqüències de fotogrames d'una sèrie americana i un micropost d'una ballarina amb màscara domèstica dansant a *Gonorreia*⁴, que reconduïx a *Trors*⁵ i on s'arriba fàcilment des de *Ffffound*.⁶ Aquestes són webs d'agregació de continguts (tant personals com automàtics) hostatjats en plataformes com *Tumblr*⁷. Els *tumblogs*, els *gifs* (*Graphic Interchange Format*) —com se sol anomenar aquests *microposts*— són repetitius d'una acció concreta que dura d'un a tres segons. Tenen la propietat de ser curts, iteratius i continus. Es claven en la memòria com a dards. Poden ser manipulats (la majoria) o no. Aquest no ho ha estat. No calia. És clarament un vídeo de mòbil, que és la tecnologia que ha tingut un desenvolupament més ràpid els darrers deu anys, i que permet captar els fragments de les accions completes a què em referia abans i, com si fos l'ull d'un insecte, reproduir-los de forma global.

4. <http://gonorreia.tumblr.com/>

5. <http://trors.tumblr.com/post/60323256493>

6. <http://fffffound.com/> Es tracta d'un servei web d'allotjament d'imatges creat el 2007 pel dissenyador Yugo Nakamura, que les proveeix com a repositori lliure per als usuaris. Les imatges es cataloguen automàticament a través dels logs, no d' anotacions o tags, i ofereix també un servei de suggeriments basats en les cerques d'altres usuaris. Vegeu <http://en.wikipedia.org/wiki/User:Wikoerner/FFFFFOUND!>

7. Creada el 2007, Tumblr ha estat recentment venuda a Yahoo. A l'agost del 2013 Tumblr hostatjava més de 130 milions de blogs amb tot tipus de continguts (enllaços, àudio, vídeo, text...) <http://en.wikipedia.org/wiki/Tumblr>

Fig. 1. <http://trors.tumblr.com/post/60323256493>
<http://gonorreia.tumblr.com/post/60324278232>

Un dels nostres filòsof oblidats, Cristòfor de Domènec, va escriure un conte breu en una data significativa, just abans de la primera guerra, el 1914, on proposava l'existència d'un magatzem de gestos⁸. Aquí tenim, materialitzat al cap de quasi cent anys, el gest d'apunyalar, en forma de *tumblog*, d'estella que sintetitza i reproduïx l'abstracció ràpida sobre una conducta que s'integra fàcilment en el flux de la consciència de milions de potencials usuaris. L'acte de matar.

3/ Aquest àmbit constitueix, en efecte, un magatzem, un repositori col·lectiu de coneixement acumulat, *en transició*, com és considerat aquest contingut generat pels usuaris per part de la legislació europea i nord-americana. La responsabilitat és de qui fa circular les imatges, la música i els textos, i no de la plataforma on es dipositen. Però el que volia assenyalar no és el règim jurídic de la informació segons lleis nacionals o internacionals, sinó com continguts socials que abans eren opacs a la majoria de la població conformen ara

8. CRISTÒFOR DE DOMÈNECH, «El magatzem de gestes», *Revista Nova*, 3, 25 d'abril 1914, p. 6-8.

una mena de ment col·lectiva que gira i es renova molt ràpidament, al ritme dels milions d'imatges, posts i *tumblogs* que l'alimenten.

Volia assenyalar, doncs, just el contrari, no és la llei general derivada d'un estat particular o d'un parlament com l'europeu qui articula els continguts; sinó que són ells els qui conformen l'objecte agregat de conducta social que ha de ser regulada i, en definitiva, absorbeixen la pròpia capacitat normativa dels reguladors.

Ens trobem aleshores amb una curiosa manera de concebre l'arquitectura jurídica de l'estat globalitzat contemporani. Al mateix temps que es regula amb directives, lleis i reglaments –per citar la terminologia comunitària clàssica– l'objecte de regulació, que és al seu torn un comportament social distribuït, amplificat i mediat per la tecnologia que el fa possible, configura la forma de regulació. No és que s'escapi pels dits, sinó que essent regulat és ell qui regula; volent ser limitat, és ell qui posa límits al que és visible o no, al que és sensible o no, al que existeix o no, en definitiva.

Quan un usuari rep l'impacte continu del calidoscopi visual dins del qual viu, i modifica el que altres usuaris han vist o han creat, no fa una altra cosa que reproduir amb un valor afegit la cadena d'informació que es tornarà en coneixement col·lectiu i que s'emmagatzemarà, es classificarà i es gestionarà com a tal. *Emergeixen* col·lectivament comportaments normatius en suma perquè són esquemes de percepció i d'assignació de sentit que es reproduïxen i configuren una via regulatòria individualment distribuïda, però amb possibilitats de coordinació i organització col·lectiva que van molt més enllà de l'individu.

L'arquitectura del dret i de l'estat, per molt que encara mantingui la seva estructura formal, queda modificada a partir d'aquí. No és el mateix un conjunt de normes que regulen comportament socials, accions individuals, o bé competènci-

es concretes expressades per altres normes (si es vol un objecte lingüístic complex de regulació), que un conjunt de normes i l'objecte de les quals es difumina en una miriada de coneixements transformables i circulables i en una miriada de comportaments socials d'agregació, distribució, modificació, manipulació i consum.

4/ Segons algunes interpretacions, la intel·ligència col·lectiva és atribuïda a la capacitat d'una població per evolucionar amb un major ordre de complexitat, escalabilitat, adaptabilitat, flexibilitat i sostenibilitat. En aquest sentit, configuraria «la ment» d'un ecosistema digital com una contrapartida als sistemes biològics o ecològics que posseeixen arquitectures amb capacitat d'autoorganització, autogestió i autoreproducció⁹. Probablement el disseny de sistemes computacionals en el denominat «Internet d'objectes» (*Internet of Things*) es mou cap aquest objectiu.

Però mentrestant, és el comportament social allò que ha estat transformat; una conducta que es pot analitzar des de la *intel·ligència social, emocional i cultural* que constitueixen les tres dimensions del coneixement col·lectiu¹⁰. Els usuaris capten, miren, senten i pensen al mateix temps de forma immediata. Literalment circulen ells també mentalment al mateix temps que la informació que contribueixen a modificar, a partir tant de la comprensió, alteració i producció de continguts com de la interfície tècnica. Per entendre aquest flux, i per no vivificar abstraccions, és millor comprendre la consciència o la intel·ligència col·lectiva com a intel·ligència *recol·lectada* o *acumulada*, tal com ho fa

9. E. KAPETANIOS, G. KOUTRIKA, «Guest editorial: Special issue on collective intelligence», *Information Sciences*, 180 (2010): 1-3.

10. K. A. CROWNE, «The relationships among social intelligence, emotional intelligence and cultural intelligence», *Organization Management Journal*, 6, (2009): 148-163.

Gruber¹¹. Això és, una *sinergia* entre humans i màquines. Quina classe de sinergia? Òbviament una diferenciació de funcions¹².

El resultat és un sistema per generar nou coneixement a partir de l'existent que no depèn ja de les capacitats cognitives humanes, sinó que ajuda que el processament d'informació sigui més eficient i sigui automàticament *enriquit* per la generació de nou coneixement. S'anomena *realitat augmentada* mitjançant dades semànticament estructurades. Per usar un sol mot, es tracta de l'articulació de la *intel·ligència social*, o, millor, de la forma computacional de la intel·ligència social, entesa aquesta de la forma més senzilla: com l'habilitat de plantejar, gestionar, tractar i resoldre problemes relacionals de tot tipus, a les llars d'infants, les escoles, els hospitals, els ajuntaments o les presons¹³.

11. «The Social Web is an ecosystem of participation, where value is created by the aggregation of many individual user contributions. The Semantic Web is an ecosystem of data, where value is created by the integration of structured data from many sources» (Tom GRUBER, «Collective knowledge systems: Where the Social Web meets the Semantic Web», *Web Semantics: Science, Services and Agents on the World Wide Web*, 6 (2008): 4-13).

12. «What kind of synergy? Clearly, there are different roles for people and machines. People are the producers and customers: they are the source of knowledge, and they have real world problems and interests. Machines are the enablers: they store and remember data, search and combine data, and draw mathematical and logical inferences. *People learn by communicating with each other, and often create new knowledge in the context of conversation* [subratllat meu]. The Internet makes it possible for machines to help people create more knowledge and learn from each other more effectively. Some progress has been made in allowing machines» (*Ibid.* p. 5).

13. S'entén per «intel·ligència social» la capacitat de negociar de forma efectiva entorns i relacions socials complexos. Cf. John F. KIHLSTROM i Nancy CANTOR, «Social Intelligence», a R. J. STERNBERG (ed.), *Handbook of intelligence*, Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 2000, 20112, p. 359-379.

5/ Els antropòlegs han plantejat des de sempre el tema de la violència com a origen de l'estat. L'espai del sagrat requereix un simbolisme que acaba fonamentant i legitimant el poder centralitzat dels estats antics: l'organització política, l'estat i el seu dret impliquen el predomini per la força i la capacitat d'exercir-la internament i externa. Però l'*homo necans* contemporani ja no és l'home religiós de les civilitzacions antigues que honora els déus¹⁴. És el soldat en els conflictes infraestats, la dona que s'autoimmola en atemptats suïcides, el jove enrolat en grups polítics radicals, el nen que es transforma en assassí professional per escapar de la condició de *desechable* de les grans urbs del planeta. S'ha perdut la distància del sacrifici com a acte social. I la reproducció mecànica de la mort no té res de mític, ni de simbòlic. És la mera captació d'un gest repetitiu per part d'un mòbil anònim que circula per la xarxa.

Transformar la violència social en violència institucional per preservar la supervivència de la comunitat com un tot és justament tal com es va pensar el paper de l'estat modern al segle XVII. A l'estat, al cos artificial legalment armat i teològicament legitimat del *Leviathan*, hom li atorga la capacitat d'exercir la violència, de matar en nom seu si cal per a benefici de tothom i, primer de tot, per preservar la vida.

Aquest tipus d'estat era concebut per Hobbes no com un fenomen natural, sinó com la solució més racional a un problema. Breu, com una innovació social i cultural *artificial*. El problema era la violència social, o la guerra *civil*, si es vol plantejar en termes polítics. Des d'aquest punt de vista, més que no pas un element repressiu, el *Leviathan* representa un avenç, el pas necessari cap a l'existència d'una societat

14. «Sacrificial killing is the basis experience of the sacred. *Homo religiosus* acts and attains self-awareness as *homo necans*» (Walter BURKERT, *Homo Necans: The Anthropology of Ancient Greek Sacrificial Ritual and Myth*, University of California Press, (1972) 1983, p. 2).

civil articulada, amb un plantejament de la funció de l'estat molt similar al de l'antropologia política posterior¹⁵.

L'instrument per fer-ho possible és una altra invenció de llarg recorregut en els propers segles també: el pacte social. La idea d'un acord primigeni i primordial pel qual es produeix la cessió de la sobirania a un poder centralitzat, la qual cosa significa a un poder al qual es reten les armes i a qui se li atorga la capacitat de legislar, jutjar i executar en nom de la comunitat.

Sempre m'ha semblat que l'avenç significatiu en aquest plantejament, més que no pas la ficció del pacte, és la concepció d'una comunitat autoorganitzada amb consciència de si mateixa que exclou expressament la força com a únic recurs per a la instauració del poder. Cada un dels membres de la comunitat, individualment, singularment, entra en la reflexió comuna sobre el poder i el govern.

6/ Aquí és on intervé el geni de Thomas Hobbes de Malmesbury (1588-1679). Fins fa poc encara no coneixíem qui fou l'artista que treballà amb Hobbes per donar rostre i composició al seu autòmat estatal en el frontispici del *Leviathan* (1651). Horst Bredekamp, el renovador dels estudis de *Bildwissenschaft*,¹⁶ ha establert recentment que les estratègies visuals de Hobbes corresponen a la col·laboració estreta entre el filòsof i el gravador i teòric de la perspectiva, l'hugonot Abraham Bosse (1604-1676).¹⁷ Molts investigadors han seguit aquest camí després de Bredekamp¹⁸, per bé que el frontispici del *Leviathan* i la seva rela-

15. Jean-William LAPIERRE, *Vivre sans État? Essai sur le pouvoir politique et l'innovation sociale*, Paris: Seuil, 1977.

16. H. BREDEKAMP, «A Neglected Tradition? Art History as *Bildwissenschaft*», *Critical Inquiry*, 29, 3 (2003): 418-428.

17. H. BREDEKAMP, *Thomas Hobbes - Der Leviathan*, Akademie Verlag, 2012.

18. Cf. Carlo ALTINI, «Representació i cos polític en el *Leviathan* de Thomas Hobbes», *Comprendre*, 4/2, 2002: 127-148; Tod BUTTLER, «Image, Rhetoric, and Politics in the Early Thomas Hobbes», *Journal of the History*

ció amb el discurs retòric havia cridat l'atenció dels especialistes molt abans¹⁹.

Hi ha tres-centes figures en el cos del monarca, configurant de lluny una cota de malles protectora i, al mateix temps, de més a prop, el cos social, la *res publica* que constitueix l'estat. Els investigadors solen descriure aquestes figures a partir de l'abstracció de l'individu en el cos social, sense rostre, suposant per l'època que són masculines i, sobretot, d'esquenes, girades cap al gran Leviathan a qui s'adrecen per tal que aquest en reculli la sobirania i la llanci frontalment als ulls de l'espectador a través de la mirada fixa del monarca del bàcul i l'espasa. Una interpretació dinàmica dels nous dos cossos espirituals del rei, on la mirada del protector està ja carregada del principi fundacional de la societat moderna. Així, el cos polític mateix és el fonament del cos social. No hi ha civilitat sense l'estat. És aquest qui no només controla la violència, sinó que funda el que Ferguson en dirà al segle següent *societat civil*.

of Ideas, 67, 3 (2006): 465-487; Susan BUCK-MORSS, «Visual Empire», *Diacritics*, 37, 2/3, (2007):171-198; Jeffrey R. COLLINS, «Interpreting Thomas Hobbes in Competing Contexts», *Journal of the History of Ideas*, 70, 1 (2009): 165-180; Sigrid WEIGEL, «Die Richtung des Bildes. Zum Links-Rechts von Bilderzählungen und Bildbeschreibungen inkultur- und mediengeschichtlicher Perspektive», *Zeitschrift für Kunstgeschichte*, 64, (2001): 449-474; Justin CHAMPION, «Decoding the *Leviathan*: Doing the History of Ideas through Images, 1651–1714», a M. HUNTER (ed.), *Printed Images in Early Modern Britain: Essays in Interpretation*, Ashgate, 2010, p. 255-275; Pasquale M. MORABITO, «La strategia visuale di Hobbes. A margine di un libro di Horst Bredekamp», *Scienza & Politica*, 22, 43 (2010): 7-16; Lars ÖSTMAN, «The Frontispiece of *Leviathan* – Hobbes' Bible Use», *Akademeia* (2012) 2(1): ea0112.

19. Cf. Christopher PYE, «The Sovereign, the Theater, and the Kingdom of Darkness: Hobbes and the Spectacle of Power», *Representations*, 8 (1984): 84-106; vid. esp. Quentin SKINNER, *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

D'aquesta abstracció política, Bredekamp²⁰ —seguint la línia neohegeliana d'interpretació simbòlica de Hobbes pròpia de Walter Benjamin, Carl Schmitt, Jakob Taubes, Alexandre Kojève i Leo Strauss— conclou que l'estat és l'arquitectura del polític: té la capacitat de fundar i redirigir el temps, i es defineix pel poder de qui pot declarar l'estat d'excepció (Schmitt)²¹, de parar la història (Benjamin), de transformar el pacte teològic en fonamentació de la llei (Taubes), d'articular la violència social (Kojève)²², de fundar la moral del dret (Strauss).²³ Breu, l'estructura política absorbeix l'estructura social, igual com la teologia i l'escatologia judeocristiana n'absorbien l'estructura intel·lectual. Aquest espai emmarcat en la discontinuïtat lineal del temps és l'espai polític.

Bredekamp ofereix una fascinant anàlisi densa de contingut, on els conceptes visuals hobbesians es retreuen del verbalisme del llenguatge per ser transmesos de forma immediata, en la millor tradició de la línia de la visualitat com a punt de trobada de l'*èctasis* i la *stasis* de la dialèctica clàssica. Així,

20. HORST BREDEKAMP, MELISSA THORSONHAUSE and JACKSON BOND, «From Walter Benjamin to Carl Schmitt, via Thomas Hobbes», *Critical Inquiry*, 25, 2 (1999): 247-266.

21. CARL SCHMITT, *DER LEVIATHAN in der Staatslehre des Thomas Hobbes Sinn und Fehlschlag eines politischen Symbols*, (1938), Köln, 1982.

22. Cf. JOSEP MONSERRAT, «La pretendida actualidad del debate entre L. Strauss y A. Kojève sobre las tiranías», *Isegoría*, 36, (2007): 261-273.

23. LEO STRAUSS, *The political philosophy of Hobbes*, Oxford: Clarendon Press, 1936 (Chicago University Press, 1966). Segons Strauss la filosofia política moderna comença en Hobbes, el qual la fa partir de la filosofia del dret, i no de la llei, com era el cas de la filosofia clàssica. Vegeu sobre aquesta obra de Strauss, JOSEP MONSERRAT, «Leo Strauss, *The political philosophy of Hobbes: its basis and its genesis* (1936)», *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, 12 (2012): 25-39.

la *marca* es transforma en *signe*²⁴, i mitjançant la mediació tècnica del «mirall prospectiu»²⁵, Hobbes projecta la imatge de la construcció del gegant col·lectiu a partir dels fragments singulars aportats per les figures individuals. Un altre estat de consciència, en efecte, que ateny la representació del col·lectiu, tal com és fet explícit al capítol 17 del *Leviathan*²⁶.

7/ Per la meua banda només efectuaré unes quantes observacions, perquè em sembla que el resultat de la trobada entre la mirada teòrica de Bosse i la gènesi de l'estat de Hobbes ofereix una altra via d'interpretació que arriba fins al petit i repetitiu gest del *gif* de l'acte de matar de què hem

24. «Most of all, the frontispiece of Leviathan can provide the state giant not only with the memory of the individual as *marks*, but can also assume the character of a general *sign* 'by which what one man finds out may be manifested and made known to others'. In this general useful sense, the function of the frontispiece is extended from *mark* to *sign*. Entire sequences are connected with it, as for example how impending rain can be imagined and anticipated when looking at an overcast sky» (Horst BREDEKAMP, «Thomas Hobbes's Visual Strategies», a Patricia SPRINGBORG (ed.), *The Cambridge Companion to Hobbes's Leviathan*, 2007, p. 29-61, p. 50).

25. «For Hobbes, the new image formed out of fragments of a different image became an analogy for a higher state of awareness. In the same way that the sense of sight can correct itself through a process of trial and error and refractory instruments, so the perspective glass, according to him, is able to raise passion-distorted perception to a new level. The unholy, as he implements it in Leviathan, concocted by the self-interest of the citizens, cannot be seen through a telescope, but only through the 'prospective glass' that Hobbes equates with 'Moral and Civil Science', 'to see afar off the miseries that hang over them» (*Ibid.*, p. 42).

26. «This is more than Consent, or Concord; it is a reall Unitie of them all, in one and the same Person, made by Covenant of every man with every man. [...] This is the Generation of that great LEVIATHAN, or rather (to speak more reverently) of that Mortall God, to which we owe under the Immortall God, our peace and defence» (Thomas HOBBS, *Leviathan*, ed. Richard Tuck, Cambridge, 1991, p. 120).

partit. No penso que hàgim d'anar tan lluny per a obtenir una imatge del polític. Proposo baixar el nivell d'abstracció de la interpretació, i no travessar la perillosa línia de la racionalitat hegeliana. Quedem-nos en el nivell merament físic de la línia del dibuix, en el nivell de la llum i el contrallum a partir de la teoria de la perspectiva de Bosse i la teoria òptica de Hobbes. No necessitem anar més enllà.

Si enfoquem la lent de forma prou propera a cada una de les figures gravades per Bosse en la planxa de coure del gravat original, apareix la primera sorpresa. Lluny d'una reproducció estàndard de figures masculines anònimes, aquestes adquireixen vivacitat i personalitat pròpia. Almenys algunes d'elles —justament les que constitueixen el pit, el tors del gegant— no són homes, sinó que hi ha figures femenines, i infants també, dibuixats amb detall, segons el costum de Bosse de representar els vestits i la vida quotidiana dels habitants de les llars a la manera flamenca i holandesa. No només això: hi ha figures girades que s'esguarden entre si, que es comuniquen i parlen. El bisturí de Bosse és molt fi. No debades va publicar el 1653, seguint les teories del matemàtic lionès Gérard Desargues (1593-1662), *Moyen universel de pratiquer la perspective sur les tableaux ou surfaces irrégulières*.

Bosse encunyà el terme *portraiture* (entre 'portrait' i 'peinture') per referir-se a la identitat entre retrat i pintura, assegurada formalment per l'aplicació de les lleis de la perspectiva no només en les línies formals sinó en els seus efectes òptics (com les ombres)²⁷. La gent sembla agafar-s'ho

27. Par l'emploi du mot de 'portraiture', Bosse défend l'idée que toute représentation est comme un portrait – dans l'acception moderne du mot: elle est tenue d'être une reproduction fidèle de la nature, de faire à l'œil exactement le même effet que ferait l'objet naturel, ce dont seules les lois de la perspective linéaire et atmosphérique peuvent se porter garantes. Bosse cherchait avant tout à rendre la méthode de représentation arguésienne

amb calma: no fugen del gegant. Més que no pas la por, doncs, allò que el Frontispici del Leviathan expressa és la superació de la por. Una superació racional, individual i coordinada, i.e. *col·lectiva*. I no és al poder allò a què es refereix la *portraiture* del gegant, sinó al *diàleg*, al *diàleg social*, que permet produir una delegació de poder inexistent abans, en la mateixa línia subtil amb què Bosse solia representar els jocs de mirades i actituds dels seus personatges en les llars, els carrers i les places.²⁸ Podem comprovar aquests extrems en la comparació entre el dibuix del Leviathan i l'aplicació de la perspectiva del teòric de Tours (Figures 2, 3 i 4).

Figura 2. Ampliació del cos central del Leviathan. Els cercles indiquen diverses agrupacions d'homes, dones i nens (famílies?) així com l'actitud intercomunicativa d'algunes figures que no es limiten a contemplar el monarca.

toujours plus universelle, à offrir aux peintres une procédure unique et rapide pour la représentation des objets les plus complexes et les plus irréguliers, en quelque situation que ce soit». (Sophie JOIN-LAMBERT, Jean-Pierre MANCEAU, «Questions de perspective», <http://expositions.bnf.fr/bosse/arret/7/index.htm>).

28. «L'œuvre de Bosse est manifestement une œuvre de dialogue, en particulier par le jeu des regards des personnages entre eux, mais aussi par ceux qu'ils échangent avec le spectateur que le graveur fait véritablement

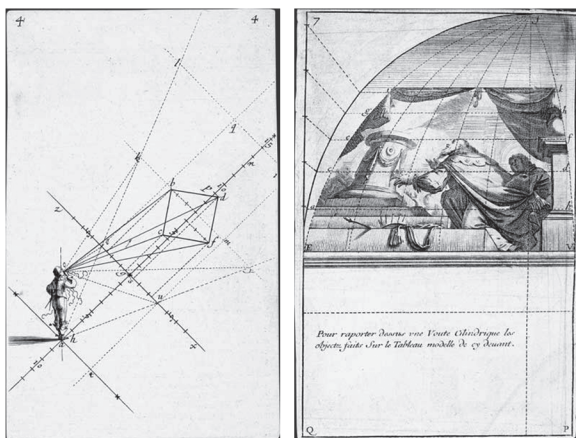

Figura 3. Càlcul de la perspectiva (1) i representació en cossos corbats i irregulars (3). <http://expositions.bnf.fr/bosse/expo/salle1/index.htm>; (3-4)

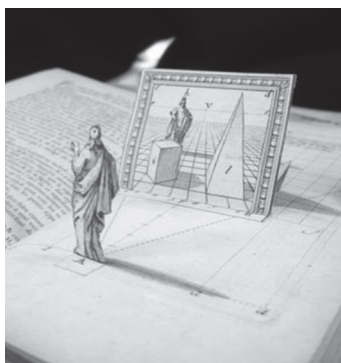

Figura 4. La pàgina 100 del llibre de Bosse (1653), oberta per Julie Dautel a Mans (8 gener 2009), 343 anys després de a seva edició a París. <http://leblogdeclaudelethier.blogspot.com/2009/01/abraham-bosse-343.html>

entrer, non sans une certaine complicité, dans l'intimité de ses contemporanis». (Maxime PRÉAUD, Sophie JOIN-LAMBERT, Véronique MEYER, «La scène de genre», <http://expositions.bnf.fr/bosse/arret/4/index.htm>).

La teoria òptica original de Hobbes es troba a *De homine*, la segona part dels *Elementa Philosophiae*, publicats el 1658. Contra el que es podria esperar, es tracta d'una teoria psicològica, on resulta essencial el paper de la memòria per tal de reconèixer els objectes percebuts²⁹. El flux de la memòria és estructurat per les diverses perspectives juxtaposades des de diversos angles. Això s'assembla bastant al teorema de Desargues i al concepte relacionat de *portraiture* de Bosse. Si fos així, Hobbes relaciona també l'espectador amb la imatge de conjunt: és ell qui rep l'efecte de la composició i, per tant, participa també en el diàleg iniciat en el cos social del Leviathan i continuat per la mirada del gegant directe als ulls de l'espectador: l'estat som tots, i tu també, benvolgut lector del llibre.

El llibre comença i conclou doncs amb un acte de parla: es tracta de la invitació directa a participar en el poder social a través de la mirada del gegant. És concretament *un acte erístic a través del diàleg*: 'vols?' Això és la llum. La resta, depenent de la teologia medieval, són les ombres: l'exclusió, la manca de racionalitat i d'explicació científica, el *regne de les tenebres* —tal com anomena Hobbes el quart i

29. «His hypothesis of perception is based on three principles that have little relation to his philosophy or to ideas on optics advanced in the 17th century. The three principles are the following: (1) When one looks at an object, the image perceived is not identical to the image on the retina. A retinal image is the result of light rays physically received by the eye from external objects. Perceived images, on the other hand, possess a reality that is psychological rather than physical. (The term that Hobbes used for a perceived image was mere phantastica.) (2) Perceived images are syntheses of memories. There is no immediate global recognition of objects viewed. Rather, a multitude of sightings of various points on the objects, accumulated in sufficient number in the memory, lead to the visual perception of the objects. (3) Perceived images do not depend on physical laws of optics but rather on psychological factors, that is, modes of action of the brain involving unconscious calculation and combination of visual information received». (Paul-Marie MAURIN and Rosalind GREENSTEIN, «On the Visual Perception Hypotheses of Hobbes, Gibson and Ronchi», *Leonardo*, 8, 4 (1975): 301-305.)

darrer llibre del Leviathan. En definitiva, la mort, o una solució en fals al problema de la guerra civil. Prescindir del lector, prescindir del diàleg social, és entrar en l'opacitat del polític: no és el que volia Hobbes.

8/ Tornem a la realitat augmentada. L'usuari de la xarxa es troba enganxat en múltiples cerques i, com hem vist, immers en el xoc visual dels ràpids *microposts* carregats de sentits immediatament processats, descarregats, abandonats o reelaborats. D'alguna manera la perspectiva és tan múltiple que es perd. L'espectador literalment no llegeix ni mira, ja no es troba en el lloc privilegiat de la perspectiva argüesiana. És submergit en l'atopia d'una visualització que no es troba en el seu contingut conceptual, sinó que és absorbida pel plaer de deixar-se anar en una percepció contínua que l'embolcalla des de múltiples punts de vista.

En la denominada *transparència híbrida*³⁰, les capes transparents poden ser més de sis-centes. Els objectes deixen de tenir opacitat, ombres, consistència (Fig.5).

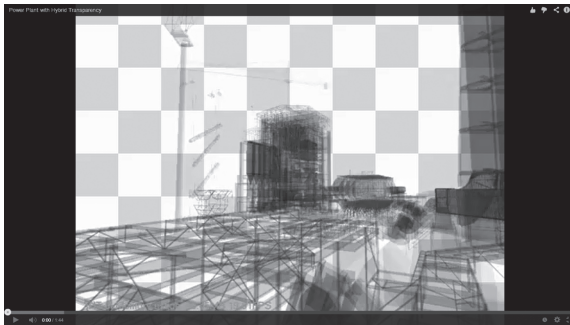

Figura 5. Lenna Maule. *Power Plant with Hybrid Transparency*.

30. M. MAULE, J. COMBA, R. TORCHELSEN, R. BASTOS, «Hybrid Transparency», I3D 2013, Orlando, FL, March 21 – 23, ACM, 2013:

Aquest usuari que agrega contingut a webs socials, que consumeix informació de forma individualitzada a través de l'ordinador, la *tablet* o el mòbil, i n'agrega de nova a la xarxa mitjançant *tweets* o *gifs*, ¿quin tipus de comunitat constitueix? Què és el que estructura la seva conducta com a ciutadà d'una comunitat virtual o d'un *veïnatge digital*?

Les anàlisis del periodisme de guerra dels conflictes contemporanis mostren prou bé que la seva seqüència sempre s'esdevé en un marc perceptiu previ que no és innocent o neutre, sinó proposat pel to general del discurs mantingut en el *blog*, en el *site*, en la unitat dels *mass media* corresponents³¹. Hom privilegia la pau o la violència, les armes o el diàleg.

El problema ve quan tots aquests continguts s'indexen, s'agreguen i s'ofereixen a través de vincles interconnectats mitjançant llenguatges semàntics en un únic graf, «en un únic graf global gegant», per dir-ho amb les mateixes paraules que ha emprat recentment Tim Berners-Lee per a definir el proper estadi del Web Semàntic en el denominat Internet de Coses (*Internet of Things*)³². Les representacions d'ob-

«Hybrid transparency is an approach for real-time approximation of order-independent transparency. Our hybrid approach combines an accurate compositing, of a few core transparent layers, with a quick approximation, for the remaining layers. Its main advantage, the ability to operate in bounded memory without noticeable artifacts, enables its usage with high scene complexity and image resolution, which other approaches fail to handle».

31. «Shooting War Or Peace Photographs? An Examination of Newswires' Coverage of the Conflict in Gaza (2008-2009)», *American Behavioral Scientist February 1*, 2012 56: NP1-NP26; «Framing Pictures, Picturing Frames: Visual Metaphors in Political Communications Research», *Journal of Communication Inquiry*, 1, 35 (2011):91-114; «A visual framing analysis of British press photography during the 2006 Israel- Lebanon conflict Media», *War & Conflict*, 1, 3 (2010): 67-85.

32. Tim BERNERS-LEE, «Giant Global Graph», 2007: «There are cries from the heart (e.g The Open Social Web Bill of Rights) for my friendship, that relationship to another person, to transcend documents and sites.

jectes es converteixen aleshores en *dades* vinculades mitjançant l'estructura de *metadades*.

¿Qui, què i com regula i controla aleshores aquest gegant contemporani que regnarà ben probablement arreu durant el segle XXI?

La imatge del Leviathan de Hobbes i de Bosse es basava, com hem vist, en un cos configurat mitjançant els vincles del diàleg, el joc de perspectiva del qual acabava en una requesta per participar en el convit social. La matemàtica de Desargues permetia la seva representació formal mitjançant cercles concèntrics radials en una perspectiva múltiple focalitzada en un punt comú. (Són figures denominades *epicloides* i *epitrocoides*)³³. Hobbes se cenyia a la perspectiva per conjurar la violència.

La imatge del *Leviathan* contemporani no és tan benèvola ni fàcil de representar. No és representable com un objecte corpori, sinó que només en tenim aproximacions gràfiques mitjançant els mapes de Barabassi (connexions físiques d'Internet segons una llei de potència) o mitjançant aproximacions visuals estadístiques que són una simplificació de les múltiples connexions d'hipervincles en RDF³⁴.

There is a Social Network Portability community. Its not the Social Network *Sites* that are interesting — it is the Social Network itself. The Social Graph. The way I am connected, not the way my Web pages are connected. We can use the word *Graph*, now, to distinguish from *Web*. I called this graph the Semantic Web, but maybe it should have been Giant Global Graph! Any worse than WWW? ;-) Not the Semantic Web term has been established for a long time, I'm not proposing to change it. But let's think about the graph which it is. (Footnote: 'Graph' also happens to be the word the RDF specifications use, but that is by the way. While an XML parser creates a DOM tree, an RDF parser creates an RDF graph in memory)». <http://dig.csail.mit.edu/breadcrumbs/node/215>

33. Cfr. <http://en.wikipedia.org/wiki/Epitrochoid>, <http://en.wikipedia.org/wiki/Epicycloid>

34. He tingut ocasió d'escriure una llarga introducció a aquests temes al Capítol XXV, «Derecho, tecnología, inteligencia artificial y Web

No coneixem ben bé el terreny d'aquest nou espai de regulació. L'estem dissenyant i coneixent al mateix temps, i no sempre som conscients dels resultats. En aquest nou immens espai on ens movem ja no som només individus: som terminals de processament d'informació i de coneixement. I tanmateix, hem d'identificar-nos novament en un context on cap doctrina del pacte és ja possible. El diàleg ha d'assumir una altra forma i tenir un altre contingut. El preu que pagaríem altrament seria massa alt. Com he dit al principi: l'acceptació del fracàs de la pau i l'assumpció de l'extermini com a fet estructural en la nostra civilització. El gest de matar, un mer *gif* indexat i vinculat que recorre tota la xarxa.

9/ *Epíleg*. Els blogs han descobert ja la relació entre *big data* i la recomposició del cos polític. Però ho han fet a partir de la substitució del rei pel *codi*, el nou cos del rei, el qual tindria també en realitat dos cossos: un contingut inabastable, ingovernable, expressat en *terabytes*, i una forma que intenta estructurar-lo i tornar-lo intel·ligible per als humans. Darrere els drons hi hauria la mà del nou monarca que empenya l'espasa. Però aquest nou monarca artificial i fragmentari ja no és un gegant que mira de front als ulls del lector i el fa participar en el convit. Al contrari, és el lector qui el mira i qui el recull en una imatge composta i desdibuixada. És d'hora encara per dir si la sobirania ha canviat definitivament de forma.

Semántica: un mundo para todos y para cada uno», del primer volum de *Teoría y Filosofía del Derecho*, México: UNAM, 2013.